

TOS informatiepunt

Behoeftetepeiling externe professionals

Kijk voor meer informatie over dit project op www.Deelkracht.nl/projecten bij TOS 0-5

Contact: a.kerkhoff@auris.nl

Datum: 22-03-2022

1. Inleiding

Deze behoeftepeiling is uitgevoerd in het kader van het Deelkrachtproject TOS-informatiepunt. In dit project beogen we een online informatiepunt op te richten waarop betrouwbare en actuele informatie over TOS te vinden is voor mensen met TOS, ouders van kinderen met TOS en professionals. Nu is informatie over TOS op het internet versnipperd, moeilijk te vinden, niet altijd actueel en niet altijd betrouwbaar.

Het doel van deze behoeftepeiling is zicht krijgen op de informatiebehoefte van professionals op het gebied van TOS. Het gaat hierbij om welke informatie zij belangrijk vinden om op internet te kunnen vinden, welke informatie zij nu missen en wat zij graag terug zouden zien op een online TOS-informatiepunt. De informatiebehoefte is opgehaald door middel van een online enquête.

In deze rapportage staan de resultaten van de behoeftepeiling onder *externe* professionals. Dit zijn professionals die werkzaam zijn bij instellingen *buiten* de sector die onderwijs en zorg biedt aan leerlingen met TOS. Het gaat om professionals die bijvoorbeeld werkzaam zijn binnen de (jeugd)gezondheidszorg (JGZ), geestelijke gezondheidszorg (GGZ), kinderopvang, bij de gemeente, in een vrijgevestigde praktijk als logopedist of gedragskundige, audiologisch centrum of ziekenhuis.

2. Methodologie

2.1 Ontwerp & verspreiding online enquête

Door middel van een online enquête werd de informatiebehoefte van externe professionals uitgevraagd. De vragenlijst is ontwikkeld door drie onderzoekers van de projectgroep en ingebouwd in Unipark. Als pilot is de vragenlijst voorgelegd aan een aantal externe professionals en de communicatiedeskundige van Deelkracht. Zij hebben aanvullingen en feedback gegeven die zijn verwerkt in de finale vragenlijst. In bijlage 1 is de uiteindelijke enquête weergegeven zoals professionals die te zien kregen.

Voor het uitzetten van de vragenlijst is een overzicht gemaakt van de te benaderen organisaties (zie bijlage 2). Het gaat onder andere om de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten en de brancheorganisaties/beroepsverenigingen van de kinderopvang, huisartsen, jeugdgezondheidszorg, gedragsdeskundigen, logopedisten en maatschappelijk werk. Per organisatie is iemand uit de projectgroep toegewezen als contactpersoon. Projectleden namen per email en/of telefonisch contact op met de organisatie met de vraag om de vragenlijst uit te zetten onder hun medewerkers of leden. Organisaties hebben deze oproep verspreid via een mailingslist of een bericht in hun nieuwsbrief.

In de enquête is aan professionals gevraagd:

- of zij behoefte hebben aan een digitaal informatiepunt over TOS
- welke informatie zij graag terugzien op een digitaal informatiepunt over TOS voor hun eigen informatiebehoefte
- welke vragen zij krijgen van ouders en kinderen/jongeren met TOS zelf
- welke informatie zij in de verschillende leeftijdsfasen van de cliënt (0-4 jaar, 5-12 jaar, 12-17 jaar en 18 jaar en ouder) relevant vinden voor ouders en kinderen/jongeren met TOS
- naar welke informatie en/of bronnen zij ouders en kinderen/jongeren met TOS (zouden willen) verwijzen

2.3 Respondenten

In totaal hebben 281 professionals de vragenlijst ingevuld.¹ De vragenlijst is het vaakst ingevuld door professionals binnen het onderwijs (51%), zowel binnen het regulier (49%) als speciaal onderwijs (2%). Zij werken bijvoorbeeld als leerkracht, intern begeleider, ambulant dienstverlener/behandelaar of remedial teacher.

Daarnaast is de vragenlijst ingevuld door medisch (-technische) professionals die een functie vervullen als verwijzer (22%). Zij zijn werkzaam als huisarts (2%) of binnen de JGZ, bijvoorbeeld als jeugdarts (20%). Er zijn geen audiologen die de vragenlijst hebben ingevuld (al waren zij wel benaderd).

Van de respondenten is 7% werkzaam in de kinderopvang, een peuterspeelzaal of de naschoolse opvang en 2% binnen het sociaal domein, zoals maatschappelijk werk, de GGZ, sport of bij de gemeente.

Verder is de vragenlijst ingevuld door 41 professionals (15%) werkzaam binnen de zorg. Het gaat hierbij om logopedisten, linguïsten en gedragsdeskundigen die werken in de eerstelijnszorg (8%), zoals in een vrijevestigde praktijk of een onderwijsinstelling, of in de tweedelijnszorg (7%), zoals op een audiologisch centrum, ziekenhuis of zorginstelling.

Als laatste is 3% van de respondenten werkzaam bij een relevante opleiding binnen de gezondheidszorg en geneeskunde, sociaal werk, PABO en overige sociaal-agogische opleidingen, psychologie en pedagogiek, logopedie en taalwetenschappen (zie tabel 1).

Functiegroep per type organisatie	N	%
<i>Verwijzers</i>	62	22%
Huisarts	7	2%
Jeugdarts (+ alle professionals JGZ)	55	20%
Audiologen	-	-
<i>Kinderopvang en Sociaal Domein</i>	26	9%
Kinderopvang/peuterspeelzaal/NSO	21	7%
Sociaal Domein	5	2%
<i>Onderwijs</i>	143	51%
Regulier onderwijs	138	49%
Speciaal onderwijs	5	2%
<i>Zorg</i>	41	15%
Eerstelijns	21	8%
Tweedelijns extern	20	7%
<i>Opleiders</i>	9	3%
Opleiders	9	3%
Totaal	281	100%

Tabel 1. Overzicht van de steekproefverdeling per type organisatie en type functie.

¹ De vragenlijst is ook ingevuld door 21 'interne' professionals, werkzaam bij een van de sectororganisaties. Dit betreft 6 professionals van Auris (5 ambulant dienstverleners, 1 orthopedagoog), 13 van Kentalis (5 ambulant begeleiders, 5 klinisch linguïsten/logopedisten, 1 behandelcoördinator, 1 systeemgerichte behandelaar en een trajectbegeleider), 2 ambulant begeleiders van Viertaal en een klinisch linguïst van Pento. Dit zou de resultaten iets kunnen vertekenen, omdat deze professionals meer kennis hebben over TOS dan de beoogde doelgroep. Aangezien hun antwoorden op deze vragenlijst niet één op één kunnen worden overgezet naar de vragenlijst voor interne professionals én we hun waardevolle input wel willen meenemen in het project, is besloten om deze respondenten wel mee te nemen in de huidige analyses.

3. Resultaten

3.1. Gebruik van de term TOS

De term TOS was bij 98% van de professionals al bekend vóór het invullen van de enquête (zie tabel 2). Professionals die de term niet kennen zijn werkzaam als huisarts (1), binnen de kinderopvang of het sociaal domein (2) of het regulier onderwijs (3). Deze professionals wijzen 'onvoldoende taalaanbod' en 'meertaligheid' het vaakst aan als oorzaak voor de achterblijvende taalontwikkeling, gevolgd door 'normale variatie' en 'een andere ontwikkelingsstoornis'.

	N	Ja	Nee
Verwijzers	64	98% (63)	2% (1)
KDV / SD	28	93% (26)	7% (2)
Onderwijs	147	98% (144)	2% (3)
Zorg	42	100%	-
Totaal	281	98% (275)	2% (6)

Tabel 2. Bekendheid term TOS per type organisatie. Percentage van N per functiegroep.

Aan professionals is ook gevraagd of zij zelf de term TOS of een andere term gebruiken. Van de 275 professionals (98%) die de term TOS kennen, gebruikt 93% deze term zelf ook. Een klein percentage, 7% kent de term TOS, maar gebruikt de term zelf niet (zie tabel 3). Verhoudingsgewijs wordt de term TOS het vaakst gebruikt in het onderwijs en het minst vaak in het sociaal domein.

Type organisatie	N	Ja	Nee
Verwijzers	63	92% (58)	8% (5)
KD / SD	26	85% (22)	15% (4)
Onderwijs	144	95% (137)	5% (7)
Zorg	42	93% (39)	7% (3)
Totaal	275	93% (256)	7% (19)

Tabel 3. Gebruik van de term TOS per type organisatie.

Naast de term TOS worden ook nog andere termen gebruikt om een taalontwikkelingsstoornis te beschrijven (zie tabel 4). De termen 'taal-/spraakstoornis' en 'vertraagde taalontwikkeling' worden door professionals het meest gebruikt. Een enkeling gebruikt nog termen als 'ESM', 'dysfatische ontwikkeling', 'primaire/secundaire taalstoornis' of 'specifieke taalontwikkelingsstoornis' om spraak-taalproblematiek te beschrijven.

	Verwijzers	Kinderopv. / SD	Onderwijs	Zorg	Totaal
<i>TOS</i>	58	22	137	39	256
<i>Taal-/spraakstoornis</i>	23	7	52	7	89
<i>Vertraagde taalontwikkeling</i>	33	7	21	3	64
<i>ESM</i>	1	2	9	-	12
<i>Primaire/secundaire taalstoornis</i>	2	-	1	2	5
<i>Dysfatische ontwikkeling</i>	-	-	5	-	5
<i>S-TOS</i>	-	-	3	-	3
<i>Persisterende taalachterstand</i>	1	-	-	-	1

Tabel 4. Overzicht van de door professionals gebruikte termen per type organisatie.

3.2. Contact met ouders en cliënten

Het merendeel van de professionals heeft wel eens contact met ouders van kinderen en jongeren met TOS (88%) en kinderen en jongeren met TOS zelf (83%) (zie tabel 5).

	Contact met ouders		Contact met kinderen/jongeren
Verwijzers	64	95% (61)	84% (54)
KO en SD	28	68% (19)	50% (14)
Onderwijs	147	87% (128)	88% (129)
Zorg	42	93% (39)	83% (35)
Totaal	281	88% (247)	83% (232)

Tabel 5. Percentage professionals dat contact heeft met ouders en/of kinderen/jongeren per type organisatie.

3.3. Veel gestelde vragen van ouders van cliënten

De vragen die professionals krijgen van ouders over TOS zijn divers. De vragen gaan vooral over:

- de prognose van TOS (gaat het over?)
- wat kunnen ouders zelf doen om hun kind te helpen?
- welke mogelijkheden zijn er voor behandeling en begeleiding, waar/bij wie kunnen ouders daarvoor terecht?

In de leeftijd van 0 tot 4 jaar hebben ouders daarnaast voornamelijk vragen en zorgen over de taalontwikkeling van hun kind (zie bijlage 3). Het gaat hierbij om vragen als:

- Waarom praat mijn kind niet?
- Loopt mijn kind achter de in de taalontwikkeling?
- Wat is normaal?

Bij kinderen van 4 tot 12 jaar en 12 jaar en ouder gaan de vragen van ouders veelal over het onderwijs (zie bijlage 4 en 5), zoals:

- kan mijn kind naar regulier onderwijs?
- wat is een passende vervolgopleiding?
- gaat mijn kind goed leren lezen?

Ouders van jongeren van 18 jaar en ouder hebben voornamelijk vragen over de toekomst van hun kind (zie bijlage 6). Zij stellen vragen als:

- kan mijn kind zich handhaven in stage en werk?
- Hoe laat ik mijn kind los?

3.4. Veel gestelde vragen van cliënten zelf

Professionals geven aan dat kinderen met TOS zelf weinig vragen stellen, omdat zij vaak nog te jong zijn of het moeilijk vinden om een vraag te stellen. De vragen die kinderen van 4 tot 12 jaar stellen (zie bijlage 7) gaan vaak over:

- Wat is (de oorzaak van) TOS?
- Hoe kan ik uitleggen wat TOS is?
- Hoe kan ik beter aansluiten bij leeftijdgenoten?

Kinderen van 12 jaar en ouder stellen de meeste vragen over het onderwijs:

- Kan ik naar regulier onderwijs?
- Hoe ga ik om met onbegrip van docenten?
- Hoe kun je TOS het beste uitleggen?

Eén professional geeft aan dat jongeren van 12 jaar en ouder soms nog vragen wat TOS is, om te checken of dit klopt met hun eigen beeld van de stoornis (zie bijlage 8).

Jongeren van 18 jaar en ouder stellen de meeste vragen over de toekomst en over de mogelijkheden voor behandeling en begeleiding (zie bijlage 9):

- Is er nog hulp mogelijk?
- Wat kan ik doen om beter om te gaan met mijn TOS?
- Hoe kom ik door een sollicitatiegesprek heen?
- Kan ik studeren/werken/een relatie krijgen?

3.5. Adviezen en informatie over TOS

De meeste professionals die wel eens contact hebben met ouders of kinderen en jongeren met TOS geven ook adviezen of informatie over TOS (72%). Dit betreft 73% van de verwijzers, 43% van de medewerkers in de kinderopvang en sociaal domein, 71% van de onderwijsprofessionals en 90% van de zorgprofessionals.

De bronnen waar professionals naar verwijzen zijn zeer divers. Van de 281 professionals verwijst 61% wel eens naar een organisatie, zoals Kentalis, Auris of NSDSK. Daarnaast wordt er regelmatig verwezen naar een website (34%). Naast de websites van een van de sectororganisaties, wordt er ook verwezen naar 'TOS in Beeld' en 'Kind en Taal'. Een kleiner percentage (19%) verwijst wel eens naar een folder, zoals 'Jos heeft een TOS'. Minder vaak wordt verwezen naar een richtlijn (14%), zoals de richtlijn van Jeugdgezondheidszorg van NCJ of de Siméa-richtlijn, of een boek (14%), zoals 'Hulpwaaier TOS' en 'Taalontwikkelingsstoornissen in de klas'. Zie bijlage 10 voor een overzicht van alle bronnen waar naar wordt verwezen door professionals.

3.6. Behoeftte aan een digitaal informatiepunt

De vraag of professionals behoefte hebben aan een digitaal informatiepunt over TOS wordt positief beantwoord (zie tabel 6). Zo zou 83% van de professionals het informatiepunt gebruiken om naar te verwijzen en

68% zou het (ook) gebruiken voor de eigen informatiebehoefte. Een kleine 7% (20 professionals) geeft aan geen behoefte te hebben aan een informatiepunt.

	Verwijzers	KO en SD	Onderwijs	Zorg	Totaal (**)
Ja, voor eigen informatiebehoefte	37 (58%)	18 (64%)	110 (75%)	26 (62%)	191 (68%)
Ja, voor verwijzen naar informatie	52 (81%)	21 (75%)	126 (86%)	35 (83%)	234 (83%)
Nee, ik heb voldoende kennis	4 (6%)	-	5 (3%)	3 (7%)	12 (4%)
Nee, ik zou dat niet gebruiken	4 (6%)	4 (14%)	-	-	8 (3%)

Tabel 6. Behoeftte van de professionals aan een digitaal informatiepunt als percentage van N per functiegroep (verwijzers: 64, KO en SD: 28, onderwijs: 147, zorg: 42)

** Percentage van totaal (N = 281)

3.7. Belangrijke onderwerpen voor de website

Professionals is gevraagd om bij verschillende onderwerpen aan te geven hoe belangrijk zij het vinden dat er (meer) informatie over komt op de website (*heel belangrijk, belangrijk, neutraal, niet belangrijk, weet ik niet/kan ik niet beoordelen*). Het gaat hierbij onder andere om onderwerpen als: herkennen/signaleren van TOS, sociaal-emotionele ontwikkeling, tips voor kinderen, meertaligheid, etc. Het blijkt dat alle onderwerpen door professionals in meer of mindere mate belangrijk worden gevonden (zie tabel 7). Er zijn geen onderwerpen die niet van belang of niet passend worden geacht voor op de website.

De onderwerpen die het vaakst als ‘heel belangrijk’ worden beoordeeld zijn:

- Herkennen/signaleren TOS (212x)
- Tips voor ouders en professionals (196x)
- Sociaal-emotionele ontwikkeling (176x)
- Tips voor kinderen (173x).

De onderwerpen die het minst vaak als ‘heel belangrijk’ worden beoordeeld zijn:

- In- en exclusiecriteria (102x)
- Voorzieningen (90x)
- Oorzaak TOS (89x)

Deze rangschikking geeft inzicht in de onderwerpen waar als eerste aandacht kan worden besteed bij de invulling van de website. Bij het ontwikkelen van de website zal hier rekening mee worden gehouden.

	Heel belangrijk	Belangrijk	Neutraal	Niet belangrijk	Weet ik niet/kan ik niet beoordelen
Herkennen/signaleren TOS	212 (75,4%)	52 (18,5%)	12 (4,3%)	3 (1,1%)	2 (0,7%)
Tips voor ouders en professionals	196 (69,8%)	68 (24,2%)	11 (3,9%)	1 (0,4%)	5 (1,8%)
Sociaal-emotionele ontwikkeling	176 (62,6%)	92 (32,7%)	10 (3,6%)	-	3 (1,1%)
Tips voor kinderen	173 (61,6%)	78 (27,8%)	23 (8,2%)	2 (0,7%)	5 (1,8%)
Schoolse vaardigheden	153 (54,5%)	106 (37,7%)	15 (5,3%)	3 (1,1%)	4 (1,4%)
Gedragsproblemen	150 (53,4%)	116 (41,3%)	11 (3,9%)	-	4 (1,4%)
Cognitieve ontwikkeling	137 (48,8%)	125 (44,5%)	16 (5,7%)	-	3 (1,1%)
Doorverwijzing	136 (48,4%)	110 (39,2%)	26 (9,3%)	5 (1,8%)	4 (1,4%)
Impact van TOS	136 (48,4%)	116 (41,3%)	26 (9,25%)	1 (0,4%)	2 (0,7%)
Behandeling	135 (48,0%)	113 (40,2%)	27 (9,6%)	2 (0,7%)	4 (1,4%)
Toeleidingscriteria	132 (46,9%)	121 (43,1%)	20 (7,1%)	4 (1,4%)	4 (1,4%)
Meertaligheid	129 (45,9%)	116 (41,3%)	26 (9,3%)	6 (2,1%)	4 (1,4%)
Tips voor jongeren / jongvolwassenen	129 (45,9%)	83 (29,5%)	40 (14,2%)	7 (2,5%)	22 (7,8%)
Tips begeleiden van jongeren	119 (42,4%)	96 (34,2%)	37 (13,2%)	6 (2,1%)	23 (8,1%)
Co-morbiditeit	112 (39,9%)	125 (44,5%)	34 (12,1%)	6 (2,1%)	4 (1,4%)
In - exclusiecriteria	102 (36,3%)	100 (35,6%)	56 (19,9%)	8 (2,9%)	15 (5,3%)
Voorzieningen	90 (32,1%)	128 (45,6%)	50 (17,8%)	4 (1,4%)	9 (3,2%)
Oorzaak TOS	89 (31,7%)	131 (46,6%)	55 (19,6%)	2 (0,7%)	4 (1,4%)

Tabel 7. Overzicht van welke onderwerpen van belang worden geacht voor op de website, geordend op 'heel belangrijk'.

Op de genoemde onderwerpen hebben professionals nog aanvullingen gegeven. Uit de individuele reacties blijkt dat zij de volgende onderwerpen graag nog op de website zouden zien:

- Actuele sociale kaart (met overzicht van behandelaars en hun specialismen, met expliciet aandacht voor experts op gebied van TOS en meertaligheid).
- Aandacht voor herkennen en signaleren van TOS bij oudere kinderen.
- Psycho-educatie voor kinderen en jongeren
- Nieuwe wetenschappelijke inzichten
- Werking van het brein bij kinderen met TOS
- Informatie over opvoeden, voor volwassenen met TOS
- Informatie voor werkgevers

3.8. Overige suggesties, tips en feedback van professionals

Op de open vragen of professionals nog input hebben voor de website, naast alles wat er in de vragenlijst aan bod is gekomen, hebben professionals veelvuldig gereageerd. Voor (op) de website zijn de volgende suggesties gegeven:

- Een beslisboom voor signalering / verwijzing
- Een stappenplan voor aanmelding / diagnostiek
- FAQ: antwoorden op vragen van ouders, leerkrachten en leerlingen
- (Anoniem) contact met experts om een vraag of casus te bespreken
- Soort kindertelefoon voor kinderen met TOS die te maken hebben met onbegrip
- Voorlichtingsmateriaal en handelingsadviezen voor het VO (ook havo en vwo)
- Informatie voor ouders die het Nederlands onvoldoende beheersen.
- Voldoende aandacht voor TOS bij 12+
- Positieve aandacht voor kinderen/jongeren met TOS; talenten / kwaliteiten

Als laatste hebben veel professionals gebruik gemaakt van de ruimte voor tips, feedback en overige opmerkingen. Hier hebben professionals vaak vragen geformuleerd die spelen in de praktijk en die wellicht op de website (bij een van de overkoepelende onderwerpen) beantwoord kunnen worden. Het gaat hierbij om vragen als:

- Wat te doen in de wachtperiode voor onderzoek/diagnostiek?
- Hoe ga je om met ouders die 'wachttijd' inplannen (soms tot de leeftijd van 4 jaar)?
- Is de JGZ het eerste aanspreekpunt voor ouders bij zorgen over/vragen over taalontwikkeling?
- Wie mag de diagnose stellen? Op grond van welke criteria?
- Behandeling en handelingsgerichte adviezen bij co-morbiditeit: waarom niet inzetten op beide stoornissen in plaats van alleen op de voorliggende stoornis?
- Wanneer komt een kind met TOS in aanmerking voor specifieke voorzieningen, bv. een SOVA-training?
- Wat is er mogelijk voor 'tussenkinderen' die niet in aanmerking komen voor een TOSdiagnose, maar wel hulp nodig hebben bij een moeizame taalontwikkeling?
- Hoe voorkom je hospitaliseren van kinderen met TOS? Hoe haal je het maximale uit hun ontwikkeling?
- Hoe haal je kinderen uit hun isolement (ze willen graag vertellen, maar durven niet)?

De extra input die professionals hebben gegeven is heel waardevol. Binnen het project wordt gekeken welke vragen op het digitaal informatiepunt beantwoord kunnen worden en welke aanvullingen en suggesties meegenomen kunnen worden in de vormgeving van de website.

4. Samenvatting en conclusie

Deze rapportage toont de resultaten van een behoeftepeiling onder externe professionals in het kader van het Deelkrachtproject TOS-informatiepunt. Het doel van deze behoeftepeiling was zicht krijgen op de informatiebehoefte van externe professionals op het gebied van TOS. De digitale vragenlijst is ingevuld door 281 professionals. De vragenlijst is het vaakst ingevuld door onderwijsprofessionals, maar daarnaast zijn ook verwijzers, professionals werkzaam binnen de kinderopvang, sociaal domein en specialistische zorg en opleiders vertegenwoordigd.

De enquête bevestigt het idee dat professionals behoefte hebben aan een digitaal informatiepunt. Zij zouden het informatiepunt primair gebruiken om ouders naar te verwijzen en in de tweede plaats ook voor hun eigen informatiebehoefte.

De professionals vinden alle onderwerpen die zijn voorgelegd in meer of mindere mate van belang voor de invulling van de website, vooral informatie over het herkennen en signaleren van TOS. Daarnaast gaven professionals nog aanvullingen op de genoemde onderwerpen (actuele sociale kaart, psycho-educatie TOS en wetenschappelijke inzichten), suggesties voor op de website (beslisboom voor verwijzing en diagnostiek, FAQ en contactmogelijkheden met een expert) en vragen (wat kun je doen in de wachtperiode? wie mag de diagnose stellen?) die zij graag beantwoord zouden zien op een digitaal informatiepunt.

De behoeftepeiling is daarmee deels een bevestiging van de vooraf bedachte globale onderwerpen maar geeft ook handvatten om de structuur van de website verder in te richten.

BIJLAGE 1. ONLINE BEHOEFTEPEILING OUDERS

Questionnaire

1 Welkomsttekst

Beste professional,

Voor kinderen en (jong)volwassenen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is volwaardig deelnemen aan de maatschappij niet altijd vanzelfsprekend. Als expertise-organisaties voor taal, gehoor en communicatie* zetten wij ons in voor een toegankelijke samenleving voor mensen met TOS. Hiervoor is meer bekendheid over TOS van groot belang.

Met een digitaal informatiepunt zorgen we dat informatie over TOS beter vindbaar is. Niet alleen voor cliënten en hun ouders, maar ook voor professionals in zorg, onderwijs en het sociale domein. Wat weet u over TOS? En welke informatie over TOS ziet u graag op een nieuwe website over dit onderwerp? Door onze vragenlijst in te vullen helpt u ons hier meer zicht op te krijgen.

Het invullen van deze vragenlijst duurt ongeveer **10 minuten**. De gegevens worden anoniem verwerkt. U kunt altijd stoppen en op een later moment weer verder gaan waar u gebleven was. U heeft geen voorkennis over TOS nodig.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Namens het projectteam van TOS Informatiepunt,

Annemarie Kerkhoff (Auris)

Iris Manders (Kentalis)

Iris Duinmeijer (NSD SK)

*Expertise-organisaties Auris, Kentalis en NSD SK zijn de landelijke expertisecentra op het gebied van auditieve en communicatieve problemen, zoals taalontwikkelingsstoornis, en hebben een landelijk projectteam voor de realisatie van een digitaal informatiepunt voor professionals in zorg, onderwijs en het sociale domein. Dit projectteam wordt gecoördineerd door de TOS Informatiepunten.

2 Algemene gegevens

Bij welk type organisatie bent u werkzaam?

(als u bij meerdere typen organisaties werkt, vul dan in waar u de meeste uren maakt)

- ☐ basisonderwijs
- ☐ voortgezet onderwijs
- ☐ centrum voor jeugd en gezin
- ☐ jeugdgezondheidszorg
- ☐ ziekenhuis
- ☐ audiologisch centrum
- ☐ zelfstandig/vrijgevestigd

- ☐ behandelgroep TOS
- ☐ huisartsenpraktijk
- ☐ kinderopvang (0-5 jaar)
- ☐ naschoolse opvang (>4 jaar)
- ☐ sociaal pedagogische opleiding (bijv. pedagogiek, SPW, SPH, Social Work)
- ☐ opleiding in de Gezondheidszorg (bijv. Logopedie, Geneeskunde)
- ☐ lerarenopleiding (bijv. PABO)
- ☐ anders, nl.

Wat is uw huidige functie?

Hoelang bent u werkzaam in uw functie?

- ☐ 0-2 jaar
- ☐ 2-5 jaar
- ☐ 5-10 jaar
- ☐ langer dan 10 jaar

3 TOS

Kende u de term taalontwikkelingsstoornis (TOS) al?

- ☐ ja
- ☐ nee

4 TOS-d

Wat is volgens u (vaak) de oorzaak als taal bij kinderen langzaam op gang komt?

meerdere opties mogelijk.

- ☐ onvoldoende taalaanbod
- ☐ meertaligheid
- ☐ normale variatie tussen kinderen
- ☐ een andere ontwikkelingsstoornis (zoals ASS)
- ☐ anders, namelijk...
- ☐ weet ik niet

5 TOS-c

Gebruikt u zelf de term TOS of gebruikt u een andere term?

meerdere opties mogelijk

- ☐ TOS
- ☐ S-TOS (specifieke taalontwikkelingsstoornis)
- ☐

primaire/secundaire taalstoornis

- ☐ vertraagde taalontwikkeling
- ☐ persisterende taalachterstand
- ☐ ESM
- ☐ taalspraakstoornis
- ☐ dysfasische ontwikkeling
- ☐ anders, namelijk...

6 Definitie TOS

Omschrijving TOS

TOS is een neurobiologische ontwikkelingsstoornis in het verwerven van taal (of talen, bij meertaligheid) waarbij beperkingen in het begrijpen en/of produceren van taal op de voorgrond staan.¹ Deze beperkingen leiden tot problemen in het dagelijks functioneren. TOS kan tot uiting komen in alle taaldomeinen (spraakklanken, woorden, grammatica en taalgebruik) en alle modaliteiten (gesproken taal, geschreven taal en gebarentaal).

TOS is een heterogene stoornis met grote verschillen in de ernst van de stoornis, de taaldomeinen die zijn aangedaan en in de bijkomende problematiek. De taalproblemen gaan vaak samen met beperkingen in de (neuro)cognitieve en de sociaal-emotionele ontwikkeling.² De beperkingen zijn vaak blijvend, maar de impact van de problemen op het dagelijks leven en de maatschappelijke participatie kan gedurende de levensloop variëren.

Voetnoot 1: De taalproblemen kunnen niet (beter) verklaard worden door een blootstellingsachterstand, ernstige gehoorproblemen, een verstandelijke beperking (IQ < 70), andere ontwikkelingsstoornissen, een aanwijsbare neurologische aandoening of syndroom, of een anatomische aandoening aan de spraakorganen. TOS kan wel voorkomen in combinatie met gehoorverlies, een beneden gemiddelde intelligentie (IQ 70-85) en/of andere ontwikkelingsstoornissen (zoals ASS, AD(H)D en dyslexie).

Voetnoot 2: Deze ontwikkelingsdomeinen kunnen elkaar wederzijds beïnvloeden, maar de precieze relaties tussen de ontwikkelingsdomeinen bij TOS zijn nog niet duidelijk.

7 contact ouders?

Heeft u wel eens contact met ouders van kinderen met TOS?

- ☐ ja
- ☐ nee

7.1 Vragenouders kinderen TOS

Welke vragen over TOS krijgt u het meest van ouders van kinderen met TOS?

Wanneer de meest gestelde vragen voor een specifieke leeftijdscategorie gelden, vul deze dan in bij de juiste leeftijdsgroep.

Alle leeftijden

0-4 jaar	
4-12 jaar	
12+	
18+	

8 Contact kinderen/jongeren?

Heeft u wel eens contact met kinderen/jongeren met TOS?

- ☐ ja
- ☐ nee

8.1 Vragen jongeren/kinderen TOS

Welke vragen over TOS krijgt u het meest van kinderen of jongeren met TOS zelf?

Wanneer de meest gestelde vragen voor een specifieke leeftijdscategorie gelden, vul deze dan in bij de juiste leeftijdsgroep.

alle leeftijden	
4-12 jaar	
12+	
18+	

9 Informatie en adviezen?

Geeft u wel eens informatie/adviezen over TOS?

- ☐ ja
- ☐ nee

9.1 bronnen informatie/adviezen TOS

Naar welke bronnen verwijst u met betrekking tot TOS?

organisaties	
websites	
richtlijnen	
folders	
boeken	

10 informatiepunt

Heeft u behoefte aan een digitaal informatiepunt over TOS?

meerdere opties mogelijk

- ☐ Ja, voor eigen informatiebehoefte
- ☐ Ja, voor verwijzen naar informatie
- ☐ Nee, ik heb voldoende kennis
- ☐

Nee, ik zou dat niet gebruiken

☐ Nee, maar ik zou wel op een andere manier geïnformeerd willen worden, namelijk

☐ Anders, namelijk

11 belangrijke onderwerpen-ja

Kunt u voor onderstaande onderwerpen aangeven hoe belangrijk u het vindt dat hier (meer) informatie over komt?

(al dan niet digitaal, voor uw eigen informatiebehoefte of die van uw cliënt, patiënt of leerling)

	heel belangrijk	belangrijk	neutraal	niet belangrijk	weet ik niet/ kan ik niet beoordelen
herkennen/signaleren TOS	☐	☐	☐	☐	☐
de impact van TOS (bijv. door ervaringsverhalen)	☐	☐	☐	☐	☐
in- en exclusiecriteria voor diagnostiek	☐	☐	☐	☐	☐
criteria voor toeleiding tot zorg en (passend) onderwijs	☐	☐	☐	☐	☐
mogelijkheden voor doorverwijzing (AC, logopedie, behandelgroepen, sociaal domein)	☐	☐	☐	☐	☐
voorzieningen (bijv. belangenorganisaties, lotgenotencontact, ouderbegeleiding, cursusaanbod, logeeropvang)	☐	☐	☐	☐	☐
behandeling van TOS	☐	☐	☐	☐	☐
oorzaken en risicofactoren	☐	☐	☐	☐	☐
sociaal-emotionele ontwikkeling en TOS	☐	☐	☐	☐	☐
(neuro)cognitieve ontwikkeling (bijv. intelligentie, executieve functies) en TOS	☐	☐	☐	☐	☐
gedragsproblemen en TOS	☐	☐	☐	☐	☐
meertaligheid en TOS	☐	☐	☐	☐	☐
schoolse vaardigheden en TOS (bijv. rekenvaardigheid, vreemde talen leren)	☐	☐	☐	☐	☐
co-morbiditeit met andere ontwikkelingsstoornissen (ASS, ADHD, dyslexie, dyspraxie)	☐	☐	☐	☐	☐

tips voor kinderen met TOS (bijv. over vriendschappen)	☐	☐	☐	☐	☐
tips voor ouders en professionals over het omgaan met kinderen met TOS (bijv. op school)	☐	☐	☐	☐	☐
tips voor jongeren en (jong)volwassenen met TOS (bijv. over werk)	☐	☐	☐	☐	☐
tips over het begeleiden van oudere kinderen en jongeren met TOS (zelfredzaamheid en participatie)	☐	☐	☐	☐	☐
anders, nl.... 	☐	☐	☐	☐	☐

12 overig

Om zoveel mogelijk aan te sluiten op uw wensen rondom informatievoorziening over TOS vernemen we graag uw behoeften, tips, feedback en overige opmerkingen in dit open veld.

13 contact

Jullie mogen mij in de toekomst benaderen

- ☐ voor een nadere toelichting op mijn antwoorden
- ☐ om verder mee te denken over dit onderwerp
- ☐ om mij te informeren dat het informatiepunt er is
- ☐ Ik wil niet meer door jullie benaderd worden over dit onderwerp

Mijn emailadres is:

14 Final page

Dit is het einde van de vragenlijst. Bedankt voor uw deelname! U kunt het scherm nu sluiten.

Wilt u meer weten over TOS? Kijk dan eens op de websites van een van onderstaande organisaties.

www.auris.nl

www.kentalis.nl

www.nsdsk.nl

BIJLAGE 2. OVERZICHT VAN DE BENADERDE ORGANISATIES

1. Kinderopvang	PPINK (Pedagogische Professionals in Kinderopvang)
	KNGO (Kennisnetwerk Gastouderopvang)
	Stichting Nysa (brancheorganisatie gastouders)
	Brancheorganisatie Kinderopvang
2. Onderwijs - primair	Siméa
	PO-raad
	LPOJ
	BAB (beroepsvereniging academici basisonderwijs)
	LBRT (landelijke beroepsvereniging remedial teachers)
3. Onderwijs - voortgezet	VO-raad
	MBO-raad
	HBO-raad
	LBBO (landelijke beroepsgroep begeleiders onderwijs)
	NVSNVL (vereniging schooldecanen en leerlingbegeleiders VO en MBO)
	BVMBO (beroepsvereniging opleiders MBO)
4. Huisartsen	LHV (Landelijke Huisartsen Vereniging)
5. Jeugdgezondheidszorg	AJN (Beroepsvereniging jeugdartsen Nederland)
	NVK (Nederlandse Vereniging voor Kindergeneeskunde)
	V&VN
6. Audiologen	FENAC
7. Gedragsdeskundigen	NIP
	NVO
8. Logopedisten	NVLF
	VKL
9. Maatschappelijk werk	BPSW
	MEE
	BVJong (beroepsvereniging kinder- en jongerenwerk)
10. Opleidingen voor relevante beroepen	Logopedie(wetenschap)
	Taalwetenschap
	Academische PABO / lerarenopleiding
	Social work
	Psychologie/pedagogiek
11. Gemeenten	VNG (vereniging voor Nederlandse gemeenten)
	Verschillende gemeenten in Nederland
12. UWV	

BIJLAGE 3. VEELGESTELDE VRAGEN DOOR OUDERS (LEEFTIJD KIND 0-4 JAAR)

● Zorgen / vragen over taalontwikkeling kind	28
- Waarom praat mijn kind niet? Hoe komt dat?	8
- Later gaan praten, is dat erg?	1
- Gaat mijn kind leren praten?	1
- Loopt mijn kind achter in de taalontwikkeling? Wat is normaal?	9
- Wat is er aan de hand?	4
- Hoe kan mijn kind beter leren praten?	1
- Ik weet niet goed wat hij wel of niet begrijpt	1
- Kind loopt achter, maar dat haalt hij toch wel in?	1
- Vragen over het opsporen van de oorzaak van taalachterstand	1
- Is er sprake van TOS?	1
-	
● Rol van ouders	17
- Hoe kunnen ouders hun kind (thuis) helpen?	11
- Hoe kan ik de taalontwikkeling stimuleren?	4
- Wat kan ik doen om mijn kind beter te begrijpen?	1
- Belemmeren ondersteunende gebaren de gesproken taal?	1
● Prognose / toekomst	15
- Komt het goed, gaat het over?	7
- Wanneer is het over?	1
- Hoe gaat het met andere kinderen met TOS?	1
- Hoe gaat het verder met de ontwikkeling?	2
- Bezorgdheid over / verwachtingen voor de toekomst	4
● Behandeling / begeleiding	15
- Gaat het niet vanzelf beter?	1
- Hoe is het te verhelpen?	1
- Welke behandeling/hulp en waar?	5
- Wanneer kan mijn kind starten met behandeling voor TOS?	1
- Logopedie, bijv.:	5
○ <i>Moet ik naar de logopediste?</i>	
○ <i>Logopedie al zo vroeg starten?</i>	
○ <i>Helpt twee keer per week logopedie niet?</i>	
- Hoe op dit moment verder?	1
- Combinatie Kinderdagverblijf en taalklasje voor TOS?	1
● Onderwijs	14
- Kan mijn kind wel naar een (gewone) school?	11
- Welke vorm van onderwijs het meest passend is	3
● Trajectverloop	9
- Verzoek voor verwijzing	2
- Waarom moet ik naar een audiologisch centrum?	1
- Hoe gaat het traject vanaf aanmelding bij een audiologisch centrum?	1
- Wanneer weet ik of mijn kind misschien een TOS heeft?	1
- Vragen over moeizame proces van diagnostiek	1
- Kan onderzoek niet wachten (kind is nog jong)?	2
- Hoe wordt de diagnose gesteld?	1

● Vragen over gedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling	6
- Mijn kind ervaart veel frustratie	1
- Hoe kunnen we zorgen voor een betere aansluiting bij leeftijdsgenootjes?	1
- Waarom is het kind snel gefrustreerd / zijn er vaak misverstanden?	1
- Hoe ga ik om met de boosheid van mijn kind?	2
- Mijn kind kan zich niet goed uiten	1
● Oorzaak TOS	5
- Wat is de oorzaak van TOS?	3
- Ligt het aan mij (de ouder)? Had ik meer moeten doen?	2
● Wat is TOS?	3
- Wat is een TOS?	2
- Wanneer is er sprake van een achterstand en wanneer wordt het een stoornis?	1
● Meertaligheid	3
- Kan ik mijn kind meertalig opvoeden?	1
- Meertaligheid (geen specifieke vraag)	1
- Vergroot meertaligheid de problemen van kinderen met TOS?	1
● Erfelijkheid	2
- Is het erfelijk?	1
- Hoe groot is de kans dan een volgend kind ook TOS zal hebben?	1
● Hulpvragen van ouders	1
- Acceptatie (geen specifieke vraag)	

BIJLAGE 4. VEELGESTELDE VRAGEN DOOR OUDERS (LEEFTIJD KIND 4-12 JAAR)

● Onderwijs	72
▪ Onderwijsplaatsing	
- Kan mijn kind naar/op regulier onderwijs gaan/blijven?	12
- Hoe kan mijn kind (beter) meekomen op school?	8
- Waar ligt de grens tussen regulier en SO? Wat heeft kind dan extra nodig?	1
- Is SO beste plek voor kind? Of kan ook optimaal begeleid worden in regulier onderwijs?	3
- Wat zijn de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van deze kinderen?	1
- Frustratie dat het onderwijs niet beter aansluit binnen regulier.	1
- Leerkracht heeft weinig kennis/begrip van TOS	1
▪ Leerontwikkeling	
- Welke invloed heeft TOS op het leren?	1
- Is het moeizame rekenen ook een gevolg van TOS?	1
- Hoe krijgen we de leesontwikkeling op gang? Gaat mijn kind goed leren lezen?	2
- Krijgt mijn kind problemen school met taal?	1
- Gaat leerling voldoende vooruit?	1
- Wat houdt dit voor mijn kind in als het naar groep 3 gaat?	1
- Waarom loopt mijn kind vast op school?	1
- Lukt het om vragen stellen? Kan het kind iets vertellen aan de klas?	2

▪ Begeleiding op school	
- Hoe te begeleiden op school?	6
- Is de school/leerkracht bekend met deze stoornis?	2
- Wat kan de school doen / hoe gaat school er mee om?	11
- Wat kan de leerkracht doen?	1
- Hoe kunnen leerlingen aansluiten bij de leerstof/welke aanpassingen zijn nodig?	3
- Vragen omtrent een aanvraag arrangement	1
- Wat is er nodig in onderwijssetting om tegemoet te komen aan onderwijsbehoeften van de leerling met TOS?	2
- Is het niet vervelend dat mijn kind zo vaak de groep uit moet?	1
- Nu mijn kind op school zit is dan logopedie ook nog nodig?	1
- Hoe verhouden zich de handelingsadviezen van de logopedist zich t.o.v. het onderwijs in de groep?	1
▪ VO/MBO	
- Welke opties zijn er voor vervolg onderwijs?	1
- Welke ondersteuning kan er in VO nog geboden worden?	1
- Hoe zal ons kind uitstromen naar VO?	2
- Hoe kan ik mijn kind het beste klaarstomen voor het middelbaar onderwijs?	1
- Welke scholen voor VO hebben ervaring met TOS?	1
● Hoe kunnen ouders hun kind ondersteunen?	27
- Wat kunnen ouders (thuis) doen om hun kind te helpen?	14
- Hoe kan ik mijn kind helpen?	12
- Hoe kunnen ouders leren beter te communiceren?	1
-	
● Prognose / Toekomst	20
- Komt het goed, gaat het over?	13
- Vragen over beloop	2
- Wanneer komt het weer goed met mijn kind?	2
- Wat is de invloed van tos op zijn/haar verdere leven?	3
-	
● Zorgen / vragen over taalontwikkeling kind	17
- Wat is er aan de hand?	2
- Heeft mijn kind een achterstand t.o.v. leeftijdsgenoten?	2
- Zou er sprake kunnen zijn van een TOS?	2
- Gaat mijn kind nog wel leren om duidelijk verstaanbaar en in goede zinnen te spreken?	3
- Slissen/stotteren	3
- Nasaliteit	1
- Hoe kan mijn kind nieuwe woorden leren?	1
- Mijn kind begrijpt mij niet als ik tegen hem praat, mijn andere kinderen begrijpen mij wel. Hoe kan dat?	1
- In periode voordat TOS is vastgesteld: vragen m.b.t. logopedie en ontwikkeling.	1
- Hoe kan ik mijn kind begrijpen?	1
● Behandeling / begeleiding	17
- Hoe is TOS het best te behandelen en/of te begeleiden?	2
- Welke vormen van ondersteuning/hulp zijn er?	4
- Wat is de beste hulp voor mijn kind?	3
- Welke hulp heeft mijn kind nodig voor de taal-spraakontwikkeling?	3
- Vragen over begeleiding van het kind; inhoudelijk en qua uren.	2
- Waar kan ik terecht voor logopedie/hulp?	2
- Ondersteuning buiten school	1

● Gedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling	10
- De invloed van TOS op sociaal emotionele ontwikkeling (geen specifieke vragen)	2
- Moeite met contact met / aansluiten bij leeftijdgenoten	3
- Uiten van gevoelens	3
- Mijn kind vindt praten niet prettig. Hoe kunnen we toch bespreken wat hem dwarszit?	1
- Hoe kan ik omgaan met de frustratie bij mijn kind?	1
● Co-morbiditeit	9
- Relatie met andere stoornissen (algemeen)	4
- Relatie met ASS	2
- Relatie met dyslexie	2
- Kan er sprake zijn van TOS ook als mijn kind een verminderd gehoorvermogen heeft?	1
● Trajectverloop	7
- (Door)verwijzing	2
- Waarom moeten we onderzoek laten doen?	1
- Waarom is het nodig om een diagnose te krijgen?	1
- Op welke leeftijd kan TOS goed vastgesteld worden?	1
- Als een onderwijsarrangement wordt gestopt: heeft mijn kind dan geen TOS (meer)?	1
- Als kind net niet in de categorie TOS valt (probleem is niet minder maar geen diagnose dus geen hulp)	1
● Wat is TOS?	7
- Wat is TOS?	4
- Wat is het verschil tussen een probleem -stoornis?	1
- Mijn kind is toch niet dom?	1
- Wat merk ik aan mijn kind met TOS?	1
● Oorzaak TOS	6
- Hoe komt het dat mijn kind dit heeft?	3
- Ligt het aan het IQ?	2
- Komt het doordat ik (de ouder) iets niet goed heb gedaan?	1
● Herkennen / signaleren	2
- Hoe kan ik het herkennen?	2
● Meertaligheid	1
- Speelt meertaligheid een rol?	
● Erfelijkheid	1
- Is het erfelijk? In de familie komt TOS voor.	
-	
● Hulpvragen van ouders	2
- Hoe ga ik om met onbegrip van de buitenwereld?	1
- Hoe leg ik het uit aan anderen?	1

BIJLAGE 5. VEELGESTELDE VRAGEN DOOR OUDERS (LEEFTIJD KIND 12 JAAR EN OUDER)

● Onderwijs	13
- Hoe kan onderwijs het beste aangepast/aangeboden worden?	2
- Welk niveau/school is passend?	3
- Kunnen ze naar regulier onderwijs?	1
- Kunt u mijn kind wegwijs maken in het VO?	1
- Kunt u de docenten wegwijs maken hoe om te gaan met TOS?	1
- Wat kunnen jullie bieden, zodat de leerling op havo niveau mee kan?	1
- Welke begeleiding/ondersteuning is mogelijk op school?	3
- Vaak zorgen over of ze in het redden in de klas.	1
- Hoe leg ik het uit op school?	1
- Examenfaciliteiten (geen specifieke vraag)	1
● Behandeling / begeleiding	5
- Wat zijn de begeleidingsmogelijkheden voor mijn kind?	2
- Waar heeft mijn kind recht op qua faciliteiten?	1
- Welke hulp heeft mijn kind nodig voor zijn/haar taalontwikkeling?	2
● Rol van ouders	2
- Wat kunnen we eraan bijdragen om het beter te laten worden?	1
- Wat kunnen wij doen?	1
● Prognose / Toekomst	2
- Gaat het nog over?	1
- Hoe zelfstandig zal mijn kind worden?	1
● Co-morbiditeit	2
- Wanneer overheerst de TOS-problematiek en wanneer van bijv. diagnose ASS?	1
- En op welke van de 2 stem je dan het (speciaal) onderwijs af?	1
● Zorgen / vragen over taalontwikkeling kind	1
- Vertraagde spraak bij ontwikkelingsachterstand, niet luid genoeg spreken, angst om te spreken	
● Gedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling	1
- Welk gedrag is te herleiden naar TOS en wat is gewoon puberteit?	

BIJLAGE 6. VEELGESTELDE VRAGEN DOOR OUDERS (LEEFTIJD KIND 18 JAAR EN OUDER)

● Toekomst	7
- Kan mijn kind zich beroepsmatig handhaven tijdens de opleiding en stage?	1
- Kan mijn kind een gewone carrière krijgen?	1
- Hoe kan mijn kind het beste participeren in de samenleving?	1
- Vragen over wonen / begeleiding/ werk	1
- Ouders en tieners zelf: welke opleiding kan ik doen en krijg ik daarna wel een baan?	2
- Hoe laat ik mijn kind los?	1
● Onderwijs	1
- De begeleiders in het onderwijs benaderen ons als ouders niet, maar mijn kind met een TOS. Hij/zij brengt de boodschap niet over naar huis. Hoe krijgen we dat veranderd?	

● Behandeling/begeleiding	1
- Graag hulp en begeleiding van jongere	

BIJLAGE 7. VEELGESTELDE VRAGEN VAN CLIËNTEN (LEEFTIJD 4-12 JAAR)

● Geen vragen	32
- Geen/weinig vragen	19
- Nog te jong om zelf vragen te stellen	7
- Nog onvoldoende bewust/begrip van TOS om vraag te stellen	2
- Moeilijk om vraag te stellen	2
- Faalangstig/onzeker	1
- Kind al bekend met TOS en hulp, stelt daarom geen vraag over TOS	1
● Gedrag / sociaal-emotionele ontwikkeling	15
- Sociaal emotioneel hebben ze het toch vaak moeilijker dan leeftijdgenoten	1
- Onvrede wordt geuit door boosheid/huilen. Emoties benoemen is heel lastig.	3
- Het lukt me niet om voor mezelf op te komen	1
- Hoe kan ik aansluiten / meedoen met anderen?	5
- Sociale weerbaarheid in de Nederlandse taal	1
- Doe ik het wel goed?, bang om te falen	1
- Ik wil niet lezen. Hij wil geen vriendjes met mij zijn. Ik ben niet goed. Ik kan het niet.	1
- Waarom ben ik anders?	1
● Onderwijs	12
- Waarom leer ik anders dan andere kinderen?	1
- Hoe kan ik de uitleg van de juf/meester volgen?	1
- Hoe kan ik oefenen om beter te worden met schrijven/lezen/praten	1
- Soms begrijp ik niet wat de juf bedoelt.	1
- Ik wil wel in groepjes werken maar ik kan ze niet bijhouden	1
- Voorlichting aan klas en klasgenoten	4
- Naar welke school kan ik straks?	2
- Welke hulpmiddelen kan ik gebruiken zodat ik gewoon mee kan doen met de groep?	1
● Wat is TOS?	10
- Wat is TOS?	6
- Ben ik ziek?	1
- Ben ik dom?	1
- Weet jij wat moeilijk voor mij is?	1
- Waarom begrijpen andere mensen mij vaak niet?	1
● Oorzaak TOS	9
- Waarom heb ik TOS?	3
- Waarom is taal het bij mij moeilijker?	1
- Hoe komt het dat ik dit heb?	3
- Hoe komt het dat ik niet goed kan praten?	2
● Behandeling / begeleiding	8
- Hoe kan ik beter leren praten?	1
- Waar kan ik mee geholpen worden?	1
- Kunt u mij helpen?	1

- Wat kan ik er aan doen?	1
- Wat moet ik doen?	1
- Hoe kan ik om leren gaan met mijn TOS en er minder last van hebben?	3
● Praktische (hulp)vragen	8
- Hele praktische vragen. Jas dicht? ed.	1
- Ik snap niet wat je bedoelt?	1
- Hulp bij het uitvoeren van een taak die voor anderen vanzelfsprekend is	1
- vragen over betekenis van woorden. Hulpvragen bij opdrachten.	3
- De leerling vindt het vervelend als hij niet verstaan wordt. Hij vraagt hierbij om hulp.	1
- Wat gaan we doen? (Bij het onderzoek)	1
● Prognose TOS	5
- Gaat het over?	3
- Wanneer gaat het over?	1
- Wanneer heb ik geen TOS meer?	1
● Co-morbiditeit	1
- Heeft mijn taalprobleem/stoornis te maken met het leesprobleem (dyslexie)?	

BIJLAGE 8. VEELGESTELDE VRAGEN VAN CLIËNTEN (LEEFTIJD 12 JAAR EN OUDER)

● Onderwijs	14
- Kan ik naar regulier onderwijs?	1
- Faciliteiten op school: welke zijn er? Waar heb ik recht op?	3
- Hoe ga je daar mee om onwetendheid/onbegrip docenten? Wat kun je doen?	2
- Waarom heb ik onvoldoendes en wat kan ik hieraan doen?	2
- Na uitleg docent ook visueel informatie geven zodat ze het rustig kunnen terug lezen	1
- Welk niveau / welke vervolgopleiding is passend?	2
- Stom dat ik altijd meer moet werken dan andere kinderen	1
- Kan het zijn dat ik TOS heb en daardoor moeite met taal en leren?	2
● Behandeling / begeleiding	5
- Hoe kan ik uitleggen wat TOS is?	3
- Wat kan ik doen om beter om te gaan met mijn TOS?	1
- Welke ondersteuning kan ik krijgen?	1
● Geen vragen	3
- Het is opvallend dat ze er zelf geen vragen over hebben/het er niet over willen hebben	1
- De leerlingen bij mij weten vaak nog niet zelf dat ze dit hebben.	1
- Geen	1
● Wat is TOS?	2
- Wat het is. Soort checken of het klopt met hun eigen beeld.	2
● Gevolgen van TOS	1
- Wat voor last heb ik van TOS?	
● Praktische (hulp)vragen	1
- Dat begrijp ik toch niet, kun jij even helpen invullen?	

BIJLAGE 9. VEELGESTELDE VRAGEN VAN CLIËNTEN (LEEFTIJD 18 JAAR EN OUDER)

● Behandeling / begeleiding	6
- Is er nog hulp mogelijk?	2
- Hoe kan men mij beter begrijpen op school/op het werk?	2
- Wat kan ik doen om beter om te gaan met mijn TOS?	1
- Mijn ouders begrijpen niet wat TOS is en voor mij betekent. Help mij!	1
● Toekomst	5
- Help me om mijn weg te vinden in de maatschappij op mijn kennisniveau	1
- Hoe kom je door een sollicitatiegesprek heen?	1
- Kan ik studeren/werken/een relatie krijgen?	2
- Hoe kan ik mijn dromen realiseren?	1
● Onderwijs	2
- Overzicht en hulp bij specifieke vakken	1
- Welke opleiding past bij mij?	1

BIJLAGE 10. BRONNEN WAAR PROFESSIONALS NAAR VERWIJZEN

- **Organisaties, namelijk: N = 172 (61,2%)**
 - Kentalis : 78
 - Auris: 44
 - NSDSK: 16
 - Logopedist: 29
 - Audiologisch centrum: 15
 - Pento: 9
 - Vierteraal: 7
 - Taalbrug Junior: 3
 - Libra: 3
 - Adelante: 2
 - Spraaksaam: 2
 - VVE: 2
 - Simea: 2
 - Informatie over behandelgroep: 2
 - Vitus Zuid
 - Huisarts
 - Jeugdzorg
 - Consultatiebureau
 - Bibliotheek
 - Voorleesproject
 - FENAC
 - FODOK / FOSS
 - NVLF
 - Hanen center
 - Vakblad Vroeg
 - Orthopedagogen van JGZ Kennemerland

- Onderwijsadvies cursus van logopedist
- Burgemeester de Wilde school in Schagen

- **Websites**, namelijk: N = 95 (33,8%)
 - Kentalis: 37
 - Auris: 22
 - TOSinbeeld.nl: 12
 - Kindentaal.nl: 7
 - Logopedie.nl: 5
 - Audiologisch centrum: 4
 - Stichting Balans (digitaal): 4
 - Simea: 4
 - Viertaal: 2
 - Meertaligheid en taalstoornissen: 2
 - Smartonderwijs.nl: 2
 - Kentalis weerwoord: 2
 - NSDSK: 2
 - Pento
 - Vitus Zuid
 - Taalbrug Junior
 - Opvoeden.nl
 - Thuisarts.nl
 - Inforium JGZ
 - Meertalig.nl
 - Digitaalspeciaal.nl
 - Spraaktaal kids
 - Plaatselijke logopediepraktijk
 - Taal in Zicht
 - VHZ-online
 - Hoormij
 - FODOK/FOSS
 - Heleengorter.nl
 - Kentalis webshop
 - gedragsproblemenindeklas.nl
 - TOS Check
 - Juf Marita
 - Zoeken op TOS info/filmpjes op youtube
 - Sites met tips over TOS
 - Afhankelijk waar behoefte ligt

- **Richtlijn**, namelijk: N = 39 (13,9%)
 - NCJ – JGZ richtlijn: 9
 - Simea richtlijn: 7
 - NVLF – richtlijn TOS: 2
 - Simea kwaliteitsindicatoren
 - SIAC
 - Richtlijnen opleiding TOP-expertise
 - FENAC

- **Folders**, namelijk: $N = 54$ (19,2%)
 - Kentalis: 12
 - Jos heeft een TOS: 12
 - Auris: 6
 - FENAC: 3
 - Pento: 2
 - Folder Audiologisch centrum: 2
 - Folder meertaligheid – Blumenthal: 2
 - Tips voor taal – JGZ richtlijn: 2
 - Voorlezen – NCJ richtlijn
 - Vijf op een Rij – Kentalis
 - Folder Triple P
 - Viertaal
 - Folder logopedie
 - Simea
 - FOSS
 - NVLF
 - IGT
 - TOS magazine – Kentalis
 - VHZ
 - Praatpret (Peuterpraat) – Auris

- **Boeken**, namelijk: $N = 38$ (13,5%)
 - Taalontwikkelingsstoornissen in de klas: 7
 - Hulpwaaier TOS: 6
 - Handboek TOS: 4
 - Praten doe je met zijn tweeën: 4
 - Elke woord telt, A. Deij: 3
 - Een hoofd vol TOS: 3
 - Spraaktaal: 2
 - Met woorden in de weer: 2
 - Vollehoofdenboek: 2
 - Prentenboeken: 2 ('Het Taalmonster van Kaat' en 'Pluis heeft TOS')
 - TOS & Ik, Kamphuis & Hermesen: 2
 - Zo praat ik: 2
 - Vechten voor mijn kind met TOS, H. Gorter
 - TOS in het VO en MBO, B. Sanders
 - Ik heb een TOS
 - Ik snap het wel maar niet zo snel
 - Begrijp jij het?
 - Ik ben niet perfect nou en?
 - Op Woordenjacht
 - TOS in de groep
 - Meertalig opgroeien
 - Kinderen met specifieke taalstoornissen